

ДЕМОГРАФСКИ ПОЛИТИКИ ПРЕЗ ПЕРИОДА ХІХ-ХХ ВЕК

НАСЕЛЕНИЕ

Том 37, Книжка 5, 2019, 807-823

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselnie-review.org>; e-mail: nasselnie_review@abv.bg

ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ПОЛИТИКА НА РУСКАТА ИМПЕРИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА КОЛОНИСТИТЕ И ОТРАЖЕНИЕТО Й ВЪРХУ ГРАМОТНОСТТА НА БЪЛГАРИТЕ В КРАЯ НА ХІХ В.

Инна МАНАСИЕВА

*Институт за исторически изследвания
при Българска академия на науките,
секция „История на света и международните
отношения в ново и най-ново време“*

БЪЛГАРИЯ, София 1113, бул. „Шипченски проход“,
№ 52, бл. 17

innamanasieva@abv.bg

***Резюме.** Този материал проследява реформите в Руската империя в образователната сфера през ХІХ век и тяхното влияние на просветното дело и грамотността сред българските колонисти. За целта се анализират редица излезли най-вече през ХІХ – началото на ХХ в. трудове, съдържащи исторически и статистически сведения за настаняването на българите в пределите на империята, а също и Първото всеобщо преброяване на населението в Руската империя през 1897 г., съдържащо данни за Бесарабската, Херсонската и Таврическата губернии, компактно населени с българско население. В края на ХІХ в. на българите в Руската империя им тръгва името на неграмотен народ, закостенял, неподатлив на обучение. В изследването се разглеждат редица фактори в руската образователна политика, повлияли грамотността на българското население в империята.*

Ключови думи: Руска империя; образователна политика; българи; грамотност.

Статията да се цитира по следния начин:

Манасиева, И. (2019). Образователната политика на Руската империя по отношение на колонистите и отражението ѝ върху грамотността на българите в края на ХІХ в. *Население*, Том 37, Кн. 5, 807-823. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. юли 2019

Публикувана онлайн през м. декември 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC POLICIES IN THE PERIOD XIX-XX CENTURY

NASSELENIE REVIEW

Volume 37, Number 5, 2019, 807-823

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

EDUCATION POLICY IN THE RUSSIAN EMPIRE IN REGARD TO THE COLONISTS AND ITS IMPACT OF THE BULGARIANS IN THE LATE 19TH CENTURY

Inna MANASIEVA

*Institute for Historical Studies
Bulgarian Academy of Sciences*

BULGARIA, 1113 Sofia, 52 Shipchenski Prohod Blvd., Bl. 17

innamanasieva@abv.bg

Abstract. *The article examines the reforms in the Russian Empire in regards to education in the nineteenth century and their influence on education background and literacy among Bulgarian colonists. The article uses information from a number of works published in the nineteenth and early twentieth centuries, containing historical and statistical information on the placement of Bulgarians within the Empire. It is based also on the analyses of the Russian Imperial Census of 1897. It contains information on the Bessarabia Governorate, Taurida Governorate and Kher-son Governorate, densely populated by Bulgarians. In the late 19th century the Bulgarians were known as illiterate people. The work represents some aspects of in the Russian education policy that influenced the literacy of the Bulgarian population in the Empire.*

Keywords: Russian Empire; education policy; Bulgarians; literacy.

The article can be cited as follows:

Manasieva, I. (2019). Obrazovatelnata politika na Ruskata imperiya po otnoshenie na kolonistite i otrazhenieto i varhu gramotnostta na balgarite v kraya na XIX v. [Education Policy in the Russian Empire in Regard to the Colonists and its Impact of the Bulgarians in the Late 19th Century]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 5, 807-823. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© I. Manasieva, 2019

Submitted – February 2019

Revised – July 2019

Published – December 2019

The author has read and approved the final manuscript.

Появяването на българите на територията на империята е свързано с колонизаторската политика на Русия през XVIII и XIX в. След серия от руско-турски войни и ликвидацията на Кримското ханство започва интензивното заселване на територията, получила название Новорусия. На това пространство тръгва и усиленото привличане на чуждестранни колонисти. Заселването и установяването им в Новорусия в резултат от миграционната политика в южните региони на империята предвижда създаването на немски, еврейски и български колонии. Руското правителство използва българите, за да реши собствени задачи по заселване на южните територии на страната, но в същото време им предоставя социални и икономически облаги и подпомага трайното им настаняване.

През 1818 г. е създаден Попечителен комитет за чужди преселници в Южния край, включващ Бесарабската, Херсонската и Таврическата кантора на чуждите преселници. През следващите две години българските преселници получават правата на чуждестранни колонисти в Бесарабия, уредено е социално-икономическото, правното и административното им положение. През 1832 г. са ликвидирани трите кантори на чуждите преселници, а на мястото на Бесарабската кантора се създава Управление на заддунавските преселници, подчинено на Попечителния комитет. Управлението се ръководи от управител, назначаван директно от министъра на външните работи, а след 1837 г. – от министъра на държавните имущества (Белова, 2004: 95-96). Приоритетът през първите години от настаняването на българските преселници естествено е уреждане на социално-икономическите им проблеми – предстои да бъдат изградени жилищни и стопански сгради, да бъде усвоена земята и съответствено осигурена прехраната. Едва след като се установяват трайно, българите обръщат внимание на образованието на децата си.

В Руската империя съществува изградена образователна система, която през целия XIX в. претърпява редица реформи и изменения. През 1802 г. е учредено министерството на народното просвещение. През следваща година е издадена нова разпоредба, регулираща устройството на учебните заведения. Въведени са четири категории училища – еднокласни енорийски (приходски), трикласни окръжни (уездни), 4-годишни губернски училища или гимназии и университети. Тази реформа цели въвеждането на нови принципи в образователната система на империята: премахване важността на съсловната принадлежност при влизане в учебните заведения, безплатно обучение на по-ниските нива, приемственост на учебните програми. След четвърт век отново се връща съсловният характер в образованието. Според новия училищен устав от 1828 г. се създават две системи на училищното образование, несвързани помежду си: система на елементарното образование: за децата от бедните слоеве население – едно- или двукласни енорийски (приходски) училища, за децата от по-заможните слоеве – трикласни окръжни (уездни) училища; и система за средно и висше образование: за децата на дворяните и държавните чиновници – гимназии и университети (Христофорова, 2002: 26). Училищата на колонистите функционират съобразно уставите и правилата, създавани от министерството на народното просвещение и действащи в цялата страна. Междувременно в административно отношение колонистите на преселниците се подчиняват на ми-

нистерството на държавните имущества, следователно учебните заведения там се администрират от това министерство. Надзорът на училищата в колониите се осъществява от училищните инспектори и представителите на губернкската Дирекция на народните училища; съставените от тях препоръки се представят на колонисткото началство (Челак, 1999: 114).

Трябва да имаме предвид, че освен повишаването на общото образователно и културно равнище на чужденците, трайно настанени в империята, руското правителство преследва и други цели – интегрирането на тези народи в руското общество чрез изучаването на руския език и приобщаването към руската култура и православната религия. С други думи, русификация на тези чужденци. Освен общите за империята училищни наредби училищният живот в българските колонии се подчинява и на „Инструкциите за основните правила за селските училища в колониите“. Според тях енорийските (приходски) училища имат за задача не само да „да обучават децата на грамотност“ и да им „съобщават първоначалните необходими сведения“, но и да им се вмени „стриктно да изпълняват всички религиозни задължения“, „преданост към престола“, „поданическа вяръност на свещената особа на господаря, покорност на властите, уважение към възрастните и въобще любов към благочинието и трудолюбието“ (Грек, 1993: 26). Няма възрастови ограничения за учениците, няма и ограничение за това колко години един ученик да посещава занятията - условието е на изпита да покаже, че е усвоил наученото. За разлика от останалите училища, тези в колониите съществуват за сметка на общините, в чиито задължения влиза да осигурят и да се грижат за сградата на училището, както и за заплатата на учителите (Грек, 1993: 27-28). За учениците обучението е безплатно; в тях се прилага взаимният метод на обучението, а самите училища се наричат ланкастерски. Децата са обучавани да са грамотни на руски (да могат да четат и да пишат), да знаят Закон Божи и да усвоят първите четири правила на аритметиката. Както се изразява изследователят на българските колонии в Новорусийския край А. Скалковски, „децата на българските колонисти се готвят да бъдат истинските синове на подслонилата ги Русия; докато от немските колонисти можем само да желаем това“ (Скалковский, 1848: 140).

Изследователите на българското население в южните райони на Русия отбелязват, че българите не се стремят да се възползват от предоставените им възможности и да образуват децата си. Познавачът на немските и българските колонии в Руската империя А. Клаус в своя труд „Наши колонии. Опыт по истории и статистике иностранной колонизации в России“ пише: „Българинът е склонен предимно към селското стопанство, животновъдството и градинарството; той обаче прекалено често е невеж, неграмотен, недоверчив, но честен и трудолюбив“ (Клаус, 1869: 300). Според статистически данни за състоянието на колониите на отвъддунавските преселници, посочени в книгата на Клаус, става ясно, че към 1826 г. съществуват 60 колонии с предимно българско население (около и над 80 %). В тези селища са построени 33 църкви, но има само две училища, в двете главни и най-многобройни колонии – Болград и Комрат, което позволява на Клаус да направи следния извод: „Следователно, потребността в образованието [при българите – бел. авт.] беше слаба, особено в сравнение с немските колонисти, при които изграждането на училището предшества